

16. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с франц., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. М.: Канон, 1995. 352 с.
17. Кулапов В. Л., Потапенко Е. Г. Теоретические основы правовой интеграции: монография. М.: Юрлитинформ, 2011. 184 с.
18. Мартышин О. В. О дифференциации отраслей права // Труды Московской государственной юридической академии: сб. ст. М., 2002. № 9. С. 32–34.
19. Мірошніченко М. І. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. / М. І. Мірошніченко, В. І. Мірошніченко; Нац. акад. внутр. справ України. К.: Атіка, 2001. 224 с.
20. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 352 с.
21. Петров Д. Е. Дифференциация и интеграция структурных образований системы российского права: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2015. 505 с.
22. Попондопуло В. Ф. Проблемы единства и дифференциации российского права и законодательства // Российский юридический журнал, 2011. № 1 (76). С. 26–37.
23. Рабец А. М. Интеграция и дифференциация в праве // Труды Московской государственной юридической академии: сб. ст. М., 2002. № 9. С. 54–57.
24. Разуваев Н. В. Правовая система и критерии отраслевой дифференциации права // Правоведение, 2002. № 3. С. 31–55.
25. Российская социологическая энциклопедия / Под общ. ред. Г. В. Осипова. М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 672 с.
26. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. К.: ДІНІТ, 2000. 259 с.
27. Слинько Д. В. Загальнотеоретичні чинники диференціації системи процесуального права // Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. 2015. № 1151. Серія «Право». Вип. № 19. С. 21–25.
28. Словник української мови: в 11-ти томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Том 2, 1971. 452 с.
29. Специализация и унификация Российского законодательства. Проблемы теории и практики / Сенякин И. Н. Под ред. Байтин М. И. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1993. 194 с.
30. Тарент И. Г. Историко-философский анализ тектологии А. А. Богданова: дис. ... канд. филос. наук по специальности 09.00.03. Москва, 2003. 190 с.
31. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 547 с.
32. Философская энциклопедия: в 5-и т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. М.: Советская энциклопедия, 1962. Т. 2: Дизъюнкция – комическое. 575 с.
33. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
34. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. М.: Изд. Бр. Башмаковых, 1911. 698 с.
35. Яковлев В. Ф. Отраслевая дифференциация и межотраслевая интеграция как основы системы законодательства // Правоведение, 1975. № 1. С. 16–23.

Bobryk V. Methodological approaches to the concept of «Differentiation» in legal science

The article highlights methodological philosophical and general scientific approaches to the notion of «differentiation of law». The origin of this term and its general theoretical significance are revealed. Particular attention is paid to the dialectical unity of differentiation with the integration of law, which are paired categories (dialectical opposites), and also to differential-integration processes, the consequence of which is the formation of a system of law and individual legal phenomena.

Keywords: differentiation, differentiation of law, integration, system of law, rule of law.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ТАКСОНОМІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2018.18.4>

Кочин В. В.,

кандидат юридичних наук, завідувач відділу методології приватноправових досліджень НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено систематизації юридичних осіб приватного права та виділенню таких таксонів відповідно до класифікаційних критеріїв: підтип, рід, група, підгрупа, форма, допоміжна форма. Встановлено, що природні таксони надають можливість розмежувати цивільно-правові відносини щодо формування юридичної особи як організації (підтип), участі у підприємницьких та

непідприємницьких відносинах (рід), способу управління організацією (форма, допоміжна форма) та виокремлення корпоративних, членських та інших організаційних відносин. Синтетичні таксони виступають у ролі фікції з метою гармонізації приватних та публічних відносин за участі юридичних осіб.

Ключові слова: юридична особа приватного права, товариство, установа, таксон, організаційно-правова форма.

Інститут юридичної особи є системою відносин, існування яких забезпечує можливість реалізації різноманітних цивільних прав та інтересів; формою, що надає можливість відмежувати права та обов'язки засновників (учасників/членів) або набутти відповідних благ. Вибір тієї чи іншої організаційно-правової форми або виду юридичної особи надає змогу найоптимальніше досягти поставлених цілей. Таким чином, дослідження системи цього інституту, визначення його складових має не лише методологічне значення в частині пізнання інституту, а й практичне значення – удосконалення правового регулювання статусу юридичної особи.

Перш за все, звертаємо увагу на те, що будь-яка система містить відповідні елементи, які мають сенс для всієї системи та відповідні зв'язки між собою. Таким чином, всі частини структурно охоплюються в одне ціле та пов'язані структурно-логічною послідовністю [10, с. 187–188]. Отже, виникає слушне запитання щодо ознак елемента системи інституту юридичних осіб, тобто визначення таксону (від лат. *taxere* – оцінювати [13, с. 758]) першого рівня, що матиме найбільш спеціальні ознаки.

Таксономія елементів системи права є вагомим науковим та практичним завданням, оскільки надає можливість виділити юридично значущі складові, охопити їх єдиною ознакою та встановити системність їх взаємодії. До того ж, поділ та групування явищ може бути не лише корисним, а й створювати додаткові класифікаційні критерії та сукупності, що ускладнюватимуть розуміння правової дійсності.

Пошуки оптимальної класифікації юридичних осіб спричинено тим, що ЦК та ГК України закріпили різні підходи до системи юридичних осіб (суб'єктів господарювання), а спеціальне законодавче регулювання часом додає лише нові елементи, нехтуючи існуючими принципами побудови навіть цих двох систем. Додатковим аргументом на користь необхідності систематизації є правозастосовна практика, яка часом створює химерні «організаційно-правові форми» юридичних осіб (наприклад, комунальна наукова установа, що створюється як комунальне підприємство – ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»), враховуючи часткову відкритість системи.

Проблематика систематизації та класифікації юридичних осіб полягає у тому, що: 1) відсутній єдиний законодавчий підхід до груп юридичних осіб; 2) безсистемні зміни законодавчого регулювання організацій, яким надається цивільно-правовий статус юридичних осіб.

ЦК України використовується такий поділ юридичних осіб: 1) види юридичних осіб (ст. 81); 2) організаційно-правова форма юридичних осіб (ст. 83); 3) підприємницькі та непідприємницькі товариства (ст. 84–85); 4) форми господарських товариств (ст. 113); 5) окремі види установ (абз. 2 ч. 3 ст. 83). І. М. Кучеренко, критикуючи законодавчий підхід до систематизації юридичних осіб приватного права, пропонувала визначати системоутворюючу організаційно-правову форму та види організаційно-правових форм [14, с. 20, 23].

Загалом, наукова систематизація та класифікація юридичних осіб приватного права розглядається в Україні відповідно до різних критеріїв [19, с. 227–231; 20, с. 239–246; 21, с. 144–150; 18, с. 236–242]. Незважаючи на їх детальну характеристику, звернемо увагу на такі аспекти:

1) найпоширенішими способами класифікації є: а) спосіб створення; б) мета діяльності; в) правовий режим майна юридичних осіб; г) кількісний склад засновників; г) організаційні ознаки; д) економічна залежність осіб;

2) існують специфічні підстави класифікації, наприклад, за ієрархією правового регулювання та економічним критерієм [18, с. 238, 242];

3) приділення окремої уваги видам або формам юридичних осіб, які розглядаються, або як підстава класифікації [19, с. 229; 20, с. 240–243], або як окреме правове явище [21, с. 171–189; 18, с. 242–250].

Важливим аспектом інституту юридичної особи є поняття «організаційно-правова форма», яке розглядається як:

1) визначена нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає підставу у зовнішньому прояві вирізнити один вид юридичної особи від іншого [14, с. 16–29];

2) система врегульованих у законодавстві трьох видів відносин, а саме тих, що виникають у середині підсистеми «засновників/учасників»; що виникають у середині підсистеми «юридична особа»; що виникають між названими підсистемами [12, с. 12.];

3) сукупність формоутворюючих особливостей: створення та припинення; правовий режим майна, система органів управління; здійснення прав учасниками (членами), обсяг відповідальності учасників (членів) за зобов'язаннями юридичної особи, мета діяльності тощо [8, с. 6].

Відповідно до ч. 2 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» *організаційно-правова форма юридичної особи* визначається відповідно до класифікації *організаційно-правових форм господарювання*, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання. Так, відповідно до Класифікатора організаційно-правових форм господарювання (ДК 002:2004) від 28.05.2004 № 97 організаційно-правова форма господарювання – *форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності* з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо. Таким чином, законом ототожнюється форма організації та форма діяльності, що методологічно є неправильним.

Поняття «організаційно-правова форма юридичної особи» відоме законодавству та науковій доктрині пострадянських держав. Вважаємо, що з точки зору таксономії це поняття у сучасному розумінні відповідає поняттю «вид юридичної особи», адже видом є підрозділ, що об'єднує низку предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загального розділу – роду [5, с. 132]. Для загального розуміння інституту юридичної особи приватного права таксон «вид» доцільно використовувати лише для окреслення двопорядкових систем (наприклад, вид – рід), зокрема, при співвідношенні поняття «організаційно-правова форма» як базового виду та виокремлення родових груп.

Види юридичних осіб, що закріплюватимуться у законодавстві, передбачатимуть правове регулювання відносин, що є елементами юридичної особи як системи – ознаками будь-якої юридичної особи: 1) спосіб створення (організаційні відносини між засновниками, юридичною особою та органами публічної влади – порядок виникнення); 2) спосіб організації управління (організаційні відносини між учасниками/членами та юридичною особою, її органами – організаційна єдність); 3) спосіб набуття майна (майнові відносини між засновниками/учасниками/членами та юридичною особою – майнова відокремленість); 4) межі відповідальності засновників/учасників/членів (відносини відповідальності – самостійна відповідальність); 5) межі участі у цивільних відносинах юридичної особи та її учасників/членів (відносини представництва та набуття прав учасниками/членами, бенефіціарами/дестинаторами юридичної особи – самостійність участі у цивільному обороті).

Нині в основі поділу юридичних осіб прослідковується два основних критерії, застосування яких надає можливість виділити 1) підприємницькі та непідприємницькі юридичні особи; 2) корпоративні та унітарні юридичні особи. При цьому законодавством названі таксони не визначаються, тому характеризувати їх можливо лише на теоретичному рівні. Звернемося спершу до поділу на корпоративні та унітарні юридичні особи.

Термін «корпорація» має свої корені в лат. *corpus* – тіло та *corporate* – об'єднувати у тіло, тобто формою організації шляхом об'єднання певних елементів. Його використання в межах інституту юридичної особи передбачає створення організації шляхом об'єднання осіб або майна. Так, об'єднання публічних утворень, перш за все муніципій, а пізніше церков розглядалися як корпорації [13, с. 274–275], що у середньовіччі було використано папою Інокентієм IV при висуненні теорії «штучної особистості» (*persona ficta*) [14, с. 5–6].

А. В. Зеліско, визначивши поняття «корпоративна юридична особа», виокремлює вузьке та широке розуміння корпорації та робить висновок, що ознака корпоративності є іманентно притаманною характеристикою будь-яких підприємницьких юридичних осіб приватного права [6, с. 373–374]. Однак дослідниця не встановлює критичність цієї позиції щодо можливості охоплення поняттям «корпорація» всіх юридичних осіб, заснованих на участі (членстві), тобто усіх видів товариств.

О. І. Зозуляк, натомість, стверджує, що в межах непідприємницьких юридичних осіб є дві підгрупи: непідприємницькі юридичні особи корпоративного типу та непідприємницькі юридичні особи унітарного типу [8, с. 5]. При цьому під непідприємницькою юридичною особою корпоративного типу авторка розуміє юридичну особу, що має корпоративний устрій, членство в якій не є підставою виникнення цивільно-правового зобов'язання та не супроводжується виникненням в учасника такої юридичної особи корпоративних прав, що зумовлює відсутність додаткової майнової відповідальності засновників (учасників) такої юридичної особи за зобов'язаннями останньої [8, с. 27].

Корпоративний тип юридичних осіб ґрунтується на російському цивілістичному вченні, побудованому на доктрині середини минулого століття через поділ юридичних осіб на корпорації та установи [11, с. 3–4], яке втілювалося у відповідну модифікацію в межах Концепції розвитку законодавства про юридичні особи РФ 2009 року (п. 2.11). Висновок авторки виглядає революційно, адже на його основі виникає новий таксон юридичних осіб замість непідприємницького товариства. Проте запропонований підхід має такі методологічні прогалини:

1) відсутність юридичного значення поділу за умови існування товариств та установ, а цінність проявляється лише у можливості відмежування юридичних осіб корпоративного типу від тих, які до них не належать [9, с. 104];

2) безпідставність виділення корпоративного устрою, зважаючи на те, що учасники не мають корпоративних прав, він передбачає лише членські відносини, а також певний споріднений підхід до управління, що включає в себе відповідний порядок формування органів управління, процедуру прийняття ними рішень тощо [9, с. 233], внаслідок чого здійснюється виключно заміна поняття «членства» на «корпоративність»;

3) порівняння відсутності корпоративних прав з відсутністю додаткової майнової відповідальності, хоча проблематика додаткової відповідальності притаманна саме суб'єктам корпоративних відносин, зокрема, у товариствах з додатковою відповідальністю, повних та командитних товариствах або під час підняття «корпоративної вуалі». Згаданий підхід відслідковується у названій Концепції РФ щодо зобов'язального характеру корпоративних відносин.

Нині в Україні доктринально сформовано поняття «корпоративні відносини». Наприклад, В. А. Васильєва розглядає юридичні особи корпоративного типу як договірно-статутні організації, учасники яких визначають порядок управління корпорацією – юридичною особою, створеною з метою отримання прибутку [4, с. 137], тобто поняття «юридична особа корпоративного типу» повністю відповідає поняттю «корпорація» – йдеться лише про підприємницькі товариства.

Ключовий поділ юридичних осіб приватного права здійснюється за ознакою організаційно-правової форми, що ґрунтується на можливості засновників (учасників) брати участь (ч. 2, 3 ст. 83 ЦК України), зокрема, управляти юридичною особою (ст. 97–101 ЦК України). Такий підхід продиктований різним підґрунтям створення юридичної особи: а) об'єднання (інкорпорація) інтересів; б) виділення майна для досягнення певної непідприємницької мети. При цьому виділення нового таксону, на наше переконання, призведе до оманливого розуміння правової природи участі у товаристві.

Ознака корпоративності можлива як методологічний прийом, який полягає у розумінні юридичної особи як об'єднання (товариства), зокрема, як зауважує В. І. Борисова, з метою оформлення, здійснення та захисту колективних інтересів засновників (учасників) юридичної особи [3, с. 90]. За допомогою цього прийому є змога поширювати окремі ознаки корпоративних відносин на відносини членства (участі) у непідприємницьких товариствах, зважаючи на вищий ступінь наукової розробки корпоративного права.

Розуміння будь-якої юридичної особи як корпорації притаманно правовим системам, які не зазнали істотних змін під впливом права компаній (company law), наприклад, неприбуткові корпорації (Not-For-Profit Corporation) у США. Корпорація в ЄС на сьогодні розглядається виключно в межах підприємництва та має такі ознаки: правосуб'єктність, обмеженість відповідальності, оборотоздатність часток, делегованість управління та інвестиційний характер власності [1, с. 6]. Як результат, названим ознакам відповідають закриті корпорації (Франція – SARL, ФРН – GmbH, Італія – Srl) та відкриті корпорації з оборотоздатними частками на ринку. Таким чином, корпоративне право є складовою права компаній.

Відносини участі є основою для таксону вищого рівня, зокрема, юридичних осіб, які розрізняються на основі їх субстрату: 1) для непідприємницького товариства – реалізація права на свободу асоціації (правова природа цих відносин виокремлена у категорію членства); 2) для підприємницьких – спосіб розподілу ризику (відповідальності) та порядок здійснення управління (корпоративність); 3) для установ – право на виділення майна для реалізації непідприємницької мети (організаційні відносини управління майном).

Відносно правового регулювання цивільно-правового статусу установ позитивним є прийняття Україною німецької концепції та відходження від концепції установи (учреждения), що існує в РФ (ч. 1 ст. 123.31 ЦК РФ), де вона розглядається через призму теорії фікції, а також через конструкцію юридичної особи не власника, що породжує дискусію, з одного боку, щодо заперечення німецької концепції установи [2, с. 357], з іншого – щодо необхідності її закріплення [22, с. 847–848].

У ФРН Цивільне уложення (далі – НЦУ) визначає установу (Stiftung) як одну з інституцій юридичних осіб, поряд з асоціацією, що вимагає виділення відповідного майна (Stiftungsgeschäft) та визнання установи компетентним органом публічної влади землі, де знаходиться установа (ч. 1 § 80). Передача (виділення) такого майна має відповідати ознакам, визначеним § 81 НЦУ, а також якщо гарантована довготривала і стійка мета установи не ставить під загрозу суспільне благо. У випадку встановлення строку існування установи, за який передане майно має бути спожите, обсяг такого майна має бути обґрунтованим протягом цього строку або забезпечувати не менше 10 років його існування.

Поняття установа, окрім закріпленого у ЦК України, використовується також в інших законодавчих актах, які регулюють спеціальний статус організацій як юридичних осіб, так і без цього статусу, наприклад: банківська установа, фінансова установа, наукова установа, установа виконання покарань тощо, яка окреслюється як «умовна назва (позначення) окремих юридичних установ» [9, с. 313]. Вважаємо, що йдеться не про умовну назву (позначення), а про помилкове та застаріле використання правової термінології, що потребує зміни відповідно до сучасного розуміння правових явищ та їх співвідношення на рівні загальноправового та галузевого узагальнення. Тобто названі вище організації не

повинні розглядатися як установи у розумінні певної організаційно-правової форми, а як відповідні інститути у широкому розумінні.

В останніх наукових дослідженнях трапляється думка, що серед непідприємницьких юридичних осіб слід виділяти так звані організації унітарного типу: 1) установа (юридична особа публічного права, яка створюється одним або кількома засновниками, які не беруть участі в управлінні нею, для досягнення мети, визначеної засновниками в різних сферах державного управління, та несуть субсидіарну відповідальність за її зобов'язанням [9, с. 327]); 2) заклад (юридична особа (як публічного, так і приватного права), що створюється одним або кількома засновниками, які не беруть участі в управлінні закладом, зобов'язані фінансувати його діяльність шляхом об'єднання майна для досягнення мети, визначеної засновниками в освітньо-науковій, історико-культурній та медичній сферах [9, с. 351]); 3) фонд (побудований на відсутності засад членства юридична особа, яка діє з метою накопичення (аккумуляції) коштів на благодійні, освітні, екологічні, медичні та інші суспільно корисні цілі [9, с. 368]).

Однак такі думки слід сприймати з певними застереженнями: 1) яке приватноправове значення міститься у деталізації мети діяльності крім передбаченого ЦК України? 2) яка цивільно-правова різниця цих трьох видів «унітарних юридичних осіб»? Вважаємо, що це суто термінологічна проблема, а не проблема існування нових видів організаційно-правових форм. Доречно також згадати, що заклад і установа не є тотожними поняттями, оскільки установа – це одна із організаційно-правових форм непідприємницьких організацій, а заклад – умовне позначення [17, с. 319].

Цивільно-правовий статус приватної установи в Україні відповідає європейській доктрині та *aquis* ЄС, зокрема, щодо відсутності членства, цільового характеру майна та відповідної мети діяльності. Цієї організаційно-правової форми цілком достатньо для здійснення економічної діяльності, а виокремлення окремих видів, зокрема фондів та закладів, не відповідає ані вітчизняній, ані європейській правовій доктрині. Таке розуміння юридичних осіб щодо їх функціонального призначення надає можливість виокремити їх галузевий статус, а не окремий вид організаційно-правової форми, що потребує відповідних змін як у законодавстві, так і праворозумінні.

Поділ юридичних осіб приватного права лише на товариства та установи, підприємницькі та непідприємницькі, визначення їх окремих видів та форм у законодавстві без застосування відповідних таксонів не створює окремих перешкод у правозастосуванні. Виділимо лише проблематику розуміння організаційно-правової форми відповідно до ст. 83, 108 ЦК України та згаданий вище ч. 2 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Формування системи та таксонів цієї системи є здебільшого науковою розробкою з метою забезпечення єдності інституту юридичної особи.

Досліджуючи підприємницькі юридичні особи, А. В. Зеліско дійшла висновку, що вони поділяються на *типи* (правовий критерій, який є базовим для утворення окремих організаційно-правових форм): 1) товариство: 1. 1) акціонерне товариство; 1. 2) товариство з обмеженою відповідальністю; 1. 3) товариство з додатковою відповідальністю; 1. 4) повне товариство; 1. 5) командитне товариство; 2) кооператив – виробничий кооператив; 3) юридичні особи, які за характером внутрішніх відносин між ними та їх учасниками або членами є підприємницькими (мають право розподіляти прибуток між учасниками або членами): 3. 1) фермерське господарство; 3. 2) науковий парк; 3. 3) унітарне приватне підприємство [7, с. 5].

Така класифікація дещо розширює встановлену ЦК України систему підприємницьких товариств, проте виникає запитання щодо доречності виокремлення третього типу цих організацій, які хоч і мають специфіку створення, правового режиму майна, управління, корпоративних прав учасників, припинення [7, с. 6], однак навряд чи спричиняють наслідки, що впливають на систему, оскільки у такому випадку слід виділяти банки, ломбарди, страхові компанії тощо.

Щодо непідприємницьких юридичних осіб О. І. Зозуляк пропонує виділяти такі конструкції як: «група», «підгрупа», «організаційно-правова форма» та «вид» [8, с. 27]. Під групою розуміють усі непідприємницькі юридичні особи; далі в групі виділяються дві підгрупи, що, у свою чергу, поділяються на організаційно-правові форми, які також поділяються на відповідні види. Все це можна проілюструвати так: 1) непідприємницькі корпорації: 1. 1) громадські об'єднання: 1. 1. 1) громадські спілки; 1. 1. 2) громадські організації; 1. 2) споживчі товариства: 1. 2. 1) житлово-будівельні кооперативи; 1. 2. 2) споживчі кооперативи; 1. 2. 3) гаражні кооперативи; 1. 2. 4) дачні кооперативи; 1. 2. 5) обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи; 1. 2. 6) садові та інші товариства; 2) непідприємницькі унітарні юридичні особи: 2.1) установа: 2. 1. 1) органи державної влади; 2. 2) фонди: 2.2.1) благодійні фонди; 2. 2. 2) екологічні фонди; 2. 2. 3) фонди соціального розвитку; 2. 3) заклади: 2. 3. 1) театри; 2. 3. 2) архіви; 2. 3. 3) бібліотеки; 2. 3. 4) музеї; 2. 3. 5) заклади освіти, науки; 2. 3. 6) медичні та інші заклади.

Така система створює більше запитань, ніж відповідей, адже незрозумілим є окреме введення споживчих товариств до системи непідприємницьких товариств, незважаючи на те, що споживче товариство є видом

кооперативу, а не узагальненням групи кооперативів; відсутність таких юридичних осіб як об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, бірж, саморегулювальних організацій, недержавних пенсійних фондів та ін.; часткове виділення так званих функціональних видів юридичних осіб; нехтування законодавчою конструкцією установи як юридичної особи приватного права; корпоративність юридичних осіб та відсутність корпоративних прав у їх учасників тощо.

Систематизація юридичних осіб приватного права передбачає зведення до єдиної системи закріплених у законодавстві організаційно-правових форм юридичних осіб у їх традиційному розумінні як сукупності елементів, що надають можливість відрізнити одну *форму* від іншої. Гіпотезою систематизації є ідея групування юридичних осіб у форми відповідно до єдності таких ознак як спосіб створення; спосіб організації управління; спосіб набуття майна; межі відповідальності засновників/членів/учасників та власне юридичної особи.

Наступний поділ має відповідати таким правилам: 1) здійснюватися лише за однією ознакою; 2) члени поділу мають взаємно виключати один одного; 3) поділ повинен бути співмірним; 4) поділ має бути безперервним та вичерпним [15, с. 79–80]. При цьому систематизація може містити як природну (наукову), так і штучну (синтетичну) класифікацію відповідно до цивільно-правової природи відносин.

Поділ юридичних осіб здійснюється за дихотомічною ознакою порядку їх створення на юридичні особи публічного права та юридичні особи приватного права. Таким чином, таксоном цього поділу є *тип*, що характеризується підставою створення – установчий документ (юридичні особи приватного права) або розпорядчий акт (юридичні особи публічного права).

Наступною ознакою поділу юридичних осіб приватного права є субстрат створення, що надає можливість розрізнити такі *підтипи* організацій як товариства та установи. Товариства, у свою чергу, можуть бути поділені на *роди* – підприємницькі та непідприємницькі відповідно до мети їх діяльності та юридичної долі отриманих прибутків (доходів). Установа не має такого поділу та в силу природності мети створення є непідприємницькою.

Два наступні таксони мають штучний синтетичний характер групування (об'єднання), в основі яких виділяються *групи* підприємницьких товариств (господарські товариства), кооперативів (що займають проміжне становище відповідно до соціально-економічних ознак) та непідприємницьких товариств (тих, що створюються з метою реалізації публічних та приватних інтересів). Ці групи поділяються на *підгрупи*, зокрема, підприємницькі та непідприємницькі кооперативи; непідприємницькі товариства, що реалізують приватні особисті немайнові та майнові інтереси; непідприємницькі товариства, що мають владні повноваження, та такі, що не мають владних повноважень щодо реалізації суспільних інтересів.

Наступним таксоном є *форма* юридичної особи приватного права, що містить ознаку організаційно-правової форми, що надає можливість виділити серед: 1) підприємницьких товариств: повне товариство; командитне товариство; товариство з додатковою відповідальністю; акціонерне товариство; виробничий кооператив; 2) непідприємницьких товариств: асоціації; об'єднання співвласників; фонд; благодійна організація; політична партія; громадське об'єднання; саморегулювальна організація; громадські формування; 3) установи, що доки є унікальними для систематизації. В межах кожної форми можуть виділятися *допоміжні форми*, наприклад, приватне акціонерне товариство та публічне акціонерне товариство (для акціонерних товариств), громадська організація та громадська спілка (для громадських об'єднань) тощо. Таким чином, природні таксони (тип, підтип, рід, форма та допоміжна форма) необхідні для побудови цивільно-правової системи юридичних осіб (як для впорядкування існуючих, так і з метою перспективи розвитку інституту юридичної особи), а синтетичні (група, підгрупа) – для додаткових цілей, наприклад, податкового, фінансового, адміністративного чи іншого регулювання відносин, які опосередковано впливають на їх цивільно-правовий статус, зокрема, на окремі елементи організаційно-правової форми.

Отже, обґрунтовуючи класифікаційний критерій, закладений у поділі, виділимо такі таксони юридичних осіб приватного права: 1) підтип – відповідно до субстрату (основи) створення юридичної особи приватного права; 2) рід – відповідно до мети створення та юридичної долі отриманого прибутку (доходу); 3) група – відповідно до економічних інтересів, що реалізуються юридичними особами; 4) підгрупа – відповідно до деталізації інтересів, які реалізуються, та наявності владних повноважень (можливості саморегулювання відносин в межах та поза межами організації); 5) форма – відповідно до організаційно-правової форми юридичних осіб приватного права, закріплених у законодавстві; 6) допоміжна форма – відповідно до специфіки відносин, які виникають відповідно до організаційно-правової форми. Таким чином, природні таксони надають змогу розмежувати цивільно-правові відносини щодо формування юридичної особи як організації (підтип), участі у підприємницьких та непідприємницьких відносинах (рід), способу управління організацією (форма, допоміжна форма) та розмежування корпоративних, членських та інших організаційних відносин. Синтетичні таксони виступають у ролі фікції з метою гармонізації приватних та публічних відносин за участі юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Armour J., Hansmann H., Kraakman R. The Essential Elements of Corporate Law: What is Corporate Law? // The Harvard John M. Olin Discussion Paper Series. № 643. 7/2009. URL: http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/Kraakman_643.pdf (дата звернення 20.09.2017).
2. Болдырев В. А. Конструкция юридического лица несобственника: опыт цивилистического исследования. Москва, Статут. 2012. 366 с.
3. Борисова В. И. Теоретико-методологические положения учения о юридических лицах // Методология исследования проблем цивилистики: сб. ст., посвящ. памяти проф. А. А. Пушкина / под ред. Ю. М. Жорнокуя и С. А. Слипченка. Харьков. Право. 2017. С. 74–91.
4. Васильева В. Проблеми розвитку корпоративного права // Приватне право. 2013. № 1. С. 135–145.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
6. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин. Монографія. Івано-Франківськ. 2016. 445 с.
7. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин. Автореф. ... док. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 2017. 36 с.
8. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти. Автореф. ... док. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 2017. 36 с.
9. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Тернопіль. Підручники і посібники. 2017. 432 с.
10. Керимов Д. А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права. 6-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. 512 с.
11. Корпорации и учреждения: сборник статей / Отв. ред. М. А. Рожкова. М.: Статут. 2007. 348 с.
12. Кочергіна К. О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2005.
13. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. Москва: Изд-во Эксмо, 2007. 944 с.
14. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.
15. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін. За заг. ред. проф. В. Д. Титова. Х.: Право, 2005. 208 с.
16. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006. 512 с.
17. Правове регулювання некомерційних організацій в Україні: монографія. За заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, Право. 2013. 480 с.
18. Цивільне право України. Підручник. За ред. проф. Бошицького Ю. Л. та проф. Шишки Р. Б. (кер. авт. кол.). Загальна частина. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 760 с.
19. Цивільне право України. Підручник. У 3-х книгах. Книга перша. За ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка. 2005. Одеса: Юридична література. 528 с.
20. Цивільне право України: академічний курс. Підруч. у 2-х т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. Вид. 2-ге, доп. і перероб. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. Т. 1. Загальна частина. 696 с.
21. Цивільне право. Підручник: у 2-х т. за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2012. Т. 1. 656 с.
22. Юридические лица в гражданском праве: юридические лица в российском гражданском праве (некоммерческие и коммерческие организации). Отв. ред. В. Н. Литвинкин, О. В. Гутников. Москва, Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве Российской Федерации. 2013. 1024 с.

Kochyn V. Civil Law Taxonomy of Legal Entities of Private Law

The article is devoted to the systematization of legal entities of private law and the allocation of such taxa in accordance with the classification criteria: subtype, genus, group, subgroup, form, subform. It has been established that natural taxa allow differentiating civil legal relations in relation to the formation of a legal entity as an organization (subtype), participation in entrepreneurial and non-business relations (kind), way of managing an organization (form, subform), and distinguishing corporate, membership and other organizational relations. Synthetic taxa act as fictions in order to harmonize private and public relations with the participation of legal entities.

Keywords: legal person of private law, society, foundation, taxonomy, organizational legal form.